

Судова експертиза в розмежуванні адміністративної і кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу

Іван Губенко

аспірант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8137-4638>, e-mail: ih.databox@gmail.com

Розкрито актуальні питання правової кваліфікації дій зі знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Головним критерієм розмежування адміністративної і кримінальної відповідальності за вчинення таких кримінальних правопорушень є розмір шкоди, заподіяної довкіллю. Цей критерій виступає за допомогою застосування спеціальних знань обізнаних осіб, зокрема під час проведення судової експертизи.

Ключові слова: довкілля; знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; судова експертиза; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність.

Forensic Expertise in Determining Administrative and Criminal Liability for Destruction or Damage to Plant Objects

Ivan Hubenko

The current issues of legal qualification of actions for destruction or damage to objects of the plant world are revealed. The main criterion for distinguishing administrative and criminal liability for the commission of the corresponding criminal offenses of actions is the amount of damage caused to the environment. This criterion is established by using the special knowledge of knowledgeable persons, in particular when conducting a forensic expertise.

Key words: environment; destruction or damage to flora; forensic expertise; administrative liability; criminal liability.

Унаслідок повномасштабного військового вторгнення на територію України російської армії екологічна ситуація в державі значно погіршилася, через постійні ракетно-бомбові та артилерійські обстріли знищуються цілі біогеоценози, токсичні речовини потрапляють в атмосферне повітря, ґрунт і воду. Складна екологічна ситуація погіршується й через зростання кількості злочинів проти довкілля з їх тривалим інкубаційним періодом. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти довкілля передбачена у розділі VIII Кримінального кодексу України (далі — ККУ), одним із яких є знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу.

Актуальним залишається питання належної правової кваліфікації дій злочинця щодо знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Зокрема, ч. 1 ст. 245 ККУ застосовують при знищенні або пошкодженні лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні, сухих дикорослих трав, рослинності або її

залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем або іншим загальнонебезпечним способом. За ч. 2 ст. 245 ККУ кваліфікують ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки [1]. Під тяжкими наслідками слід розуміти загибель або масове захворювання людей; істотне погіршення екології в тому чи тому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель або тяжкі захворювання об'єктів тваринного й рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи ті природні об'єкти або використувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи тих природних об'єктів тощо. З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, зокрема, треба досліджувати відомості про чисельність тварин, інших організмів, що загинули або захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці [2].

Ст. 245 ККУ є бланкетною нормою, тому слідчий повинен визначити, які саме нормативно-правові акти порушено суспільно небезпечними діями. Наприклад, для здійснення правильної правової кваліфікації дій із знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу має значення визначення таких понять: рослинний покрив — це сукупність рослинних угруповань на певній території; суха рослинність — сукупність рослинних організмів з відмерлою надземною частиною на певній площі їх природного зростання, зокрема після покосів; випалювання сухої рослинності — це контрольоване спалювання рослинного покриву на земельних ділянках, що призводить до його знищення; випалюванням залишків сухої рослинності є спалювання спеціально зібраного рослинного матеріалу у відведених для цього місцях [3].

Звертаємо увагу, що за наявності загальної норми у КПК України, яка міститься в п. 6 ч. 2 ст. 242, про те, що слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням, законодавство України про кримінальну відповідальність для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 245 ККУ, не передбачає необхідності визначення завданої шкоди. Водночас на практиці виникають складнощі у кваліфікації відповідних протиправних діянь, їх документуванням, фіксуванням та визначенням розміру шкоди [4, с. 151].

Так само у п. 5 Постанови пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» не згадується ст. 245 ККУ під час визначення шкоди за злочини проти довкілля, зокрема врахування не тільки кількісних та вартісних критеріїв, а й інших обставин, що мають значення для вирішення цього питання [2]. Більшість опитаних нами слідчих (79,4 %) вважають доцільним доповнити ст. 245 ККУ положенням про істотну шкоду наслідків знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Поміж іншого зазначалося: «вважаємо за доцільне таке доповнення, оскільки немає чіткого розмежування зі статтею

ст. 77-1 КУпАП, якою також встановлюється відповідальність за даний вид правопорушення»; «так, це дасть змогу розмежовувати відповідальність при вчиненні діянь з малозначними наслідками»; «так, лише у примітці написати, що саме таке істотна шкода, бо це оціночне поняття, що може додати складності та незрозумілості у їх розслідуванні».

До адміністративної відповідальності притягуються особи за вчинення дій, що призвели до знищення або пошкодження лісу внаслідок необережного поводження з вогнем; порушення вимог пожежної безпеки в лісах, що призвело до виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі; також самовільне випалювання рослинності або її залишків (ч. 2 ст. 77 і ст. 77-1 КУпАП) [5]. За ст. 77-1 КУпАП «Самовільне випалювання рослинності або її залишків» кваліфікуються випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок зі степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища (ч. 1); ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ч. 2) [6]. Відповідно до ст. 253 КУпАП, якщо під час розгляду справи про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) дійде висновку, що в діянні є ознаки кримінального правопорушення, він передає матеріали прокурору або органу досудового розслідування [7, с. 18—19].

На підставі зазначеного вище вважаємо, що в ч. 1 ст. 245 ККУ слід передбачити формалізований характер негативних наслідків цього злочину у вигляді *істотної шкоди*. Отже, пропонуємо ч. 1 ст. 245 ККУ викласти в такій редакції: «Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності

або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем або іншим загальнонебезпечним способом, що заподіяли істотну шкоду ...». Необхідність визначення істотної шкоди, інших тяжких наслідків, розміру шкоди передбачено в інших статтях ККУ проти довкілля: порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹); незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239²); порушення правил охорони або

використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240); незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246); порушення законодавства про захист рослин (ст. 247); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249); порушення ветеринарних правил (ст. 251); проєктування або експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253). Розмір заподіяної шкоди довкіллю, її істотність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу визначатиметься під час проведення судових експертиз.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : пост. пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Порядок випалювання сухої рослинності або її залишків : затв. наказ. Міндовкілля України від 12.08.202р.1 № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-21#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Марко С. І. Протидія злочинності проти довкілля в умовах збройного конфлікту: проблемами та шляхи вирішення. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 1. С. 150—154. DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.25 (дата звернення: 29.01.2026).
5. Мовчан Р. О. Диференціація кримінальної відповідальності за умисне та необережне знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу: іноземний досвід, національні перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 352—357. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.59 (дата звернення: 29.01.2026).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
7. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти довкілля: рішення, унесені до ЄДРСР, за 2018—2024 роки. Київ, 2024. 31 с.